

ШКОЛОВАЊЕ УЧЕНИКА ИЗ ЧЕШКО-МОРАВСКЕ И МУКАЧЕВСКО-ПРЈАШЕВСКЕ ЕПАРХИЈЕ У СРПСКИМ БОГОСЛОВСКИМ ШКОЛАМА

Саша АНТОНИЈЕВИЋ

Крагујевац

УВОД

Српска Православна Црква је одувек пратила свој верни народ. Много пута је црква, у недостатку српске световне власти, и предводила свој народ у миру, али и у рату. Небеска Црква је знала да брине и о пастви, која је чекајући поновни долазак Господа Христа, страдала Христа ради, чувајући своју веру.

Након великих сеоба српског народа (на прелазу између XVII и XVIII века), северно од Саве и Дунава, формирана је и Карловачка митрополија. Првилегијама добијеним од аустријског цара, и признатим од других помесних цркава, Карловачка митрополија је имала јурисдикцију над православнима у чешким земљама, Словачкој и Подкарпатској Русији. Промене које су наступиле после Првог светског рата, довеле су српску цркву у положај активног учесника у обнављању православља у тадашњој Чехословачкој.

Српска Православна Црква може да се похвали да је у међуратном периоду имала изузетне архијереје, од којих су многи учествовали у мисији у Чехословачкој. Од мученика Доситеја Васића, преко чувеног митрополита Јосифа, патријараха Димитрија и Варнаве, епископа Иринеја Тирића, митрополита Дамаскина, до светог Николаја Велимировића, и многих других.³⁴⁴ Сви су они помагали да се православље обнови у Чехословачкој. У склопу Српске Православне Цркве формиране су и две епархије на територији Чехословачке: чешко-моравска и мукачевско-прјашевска.

Како у тадашњој Чехословачкој нису постојале православне богословске школе, Српска Православна Црква је преузела на себе да

³⁴⁴ О њима више види у САВА, епископ шумадијски. 1996. *Српски јерарси, од деветог до двадесетог века*, Евро – Унирекс – Каленић, Београд – Подгорица – Крагујевац, 1996.

свештеничке кандидате из ових двеју епархија о свом трошку изшкољује у својим богословским школама и на Богословском факултету Универзитета у Београду.

БОГОСЛОВИ ИЗ ЧЕШКО-МОРАВСКЕ ЕПАРХИЈЕ

Свети Архијерејски Сабор Српске Православне Цркве разматрао је крајем 1920. године питање Чехословачке Цркве. Прихваћено је тада, између осталог, да док се не створе могућности за отварање Богословског факултета у Чехословачкој, Српска Православна Црква прихвати око 15 питомаца на Богословском факултету у Београду, и да их издржава.³⁴⁵

Још 1921. године, владика Горазд је увиђао значај потребе теолошког образовања: „Прва дужност православне чехословачке цркве биће да изгради своју организацију и дефинитивно ослободи чехословачки народ од Рима. Рад за идеју биће у првим годинама ограничен на организацију теолошких студија и на превођење најбољих теолошких православних списа, словенских и грчких на чешки језик.“

Владика Горазд је због великог недостатка свештеничког подмладка, 1922. године, као епископ Чехословачке Цркве, молио Св. Синод Српске Православне Цркве да прими десет кандидата у српске богословије, „а на издржавање српске цркве“. Планирано је да ти младићи касније постану свештеници Чехословачке Цркве. Владика је ту молбу упутио Св. Синоду, јер је по његовим речима, Влада Чехословачке Републике ометала разним препрекама организовање Чехословачке Цркве, те нису успели да створе самосталну Богословију.³⁴⁶

Св. Сабор је прихватио молбу, и владика Доситеј је 20. јула то саопштио у Моравској, где је вест са одушевљењем прихваћена. Епископ нишки Доситеј, делегат Српске Православне Цркве у Чехословачкој, тада је наговестио и долазак двојице српских професора који би радили у

³⁴⁵ Записник редовног састанка Светог Архијерејског Сабора Српске Православне Цркве одржаног 1. децембра 1920. године у Сремским Карловцима.

³⁴⁶ Владика Горазд писмо завршава речима: „Кад једном наша црква буде јака, надам се, да ће моћи да се захвали братски српској цркви.“ *Ип Писмо владике Горазда Св. Синоду СПЦ*. Бр. 1175 од 2. јуна 1922. године, АСин, Фасцикла Чешко-моравска епархија.

Оломоуцу на тамошњој приватној вишој богословској школи отвореној 1921. године.³⁴⁷

О даљим дешавањима у вези богословског школовања у Оломоуцу нема много трагова, али се зна да је постојао богословски курс, на ком су се припремали кандидати за свештенике.³⁴⁸

У српске богословије на школовање су долазили ученици и из Чешке и из Подкарпатске Русије. Из Чешке и Моравске су махом похађали богословије у Сремским Карловцима, Сарајеву и Битољу.

Године 1922., у богословију у Сремским Карловцима примљено је 11 ученика. Следеће године у богословије у сремским Карловцима, Сарајеву и Битољу примљено је још 16 ученика, а 1924. године још три ученика.³⁴⁹

Српска Православна Црква је била вољна да школује све ђаке који стигну из Чехословачке, али није имала довољно материјалних могућности. Владика Горазд се 1923. године обратио Светом Синоду Српске Православне Цркве (актом Ц.ј. 2099) са молбом да се у српске богословије приме 15 ученика из његове епархије, који би се школовали о трошку српске цркве. Свети Синод је одлучио да изиђе у сусрет чешким молбама, па је владика Николај Велимировић био задужен да се обрати министру вера Краљевине Југославије, како би се решило њихово издржавање. Владика Николај је написао министру вера једно поверљиво писмо, којим га упознаје са новонасталом ситуацијом. Најпре је навео молбу владике Горазда, а онда је писмо добило један љубазан, али истовремено и заповедни тон: „Руска Црква примала је наше студенте и издржавала их у Духовним Академијама. Сада пак, када се Руска Црква налази у тешким приликама, дужност је наше Цркве да притекне у помоћ новооснованој Чехословачкој Цркви која оскудева у богословским школама и свештеничким кандидатима. Но пошто наша црква не располаже материјалним средствима да би ову своју дужност могла испунити и о свом трошку примити и издржавати ђаке Чехословачке Православне Цркве, то Вам се ове молбе и документа Чехословачких ђака достављају с

³⁴⁷ Делегат срп. Правосл. Патријарха епископ Нишки бр. 344 од 6/19. 8. 1922. године Св. Синоду СПЦ, АСин. Није ми позната судбина ове школе.

³⁴⁸ Један од свештеника који су завршили богословски курс у Оломоуцу, био је касније прашки свештеник Чикл.

³⁴⁹ Види ŠUVARSKÝ, J. 1979. *Biskup Gorazd*. Praha : Metropolitní Rada Pravoslavné Církve v ČSSR, 1979. s. 186.

молбом за одлуку да се сви ови ученици приме у наше Богословије и издржавају о државном трошку.”³⁵⁰

Док се православна црква у Чехословачкој налазила у тешкој ситуацији, правно непризнати од државе, док су трајали сукоби око јурисдикције, и док су трајали преговори око уједињења православних у Чехословачкој под једну јурисдикцију, владика Горазд је мудро размишљао о будућности. Већ 3. јула 1924. године, владика се обратио Светом Синоду Српске Православне Цркве: „Изражавајући Светом Архијерејском Синоду своју синовску захвалност за велику добротворност, исказану Чехословачкој Православној Цркви тиме, што је примила у прошлим годинама у своја богословска училишта 25 ђака, дозвољујем си упутити учтиво питање, да ли би Свети Архијерејски Синод примио још нових 5 или 6 младића у I разред.”³⁵¹ Владика је такође уверавао Свети Синод, да као кандидате за богословије бира „само младиће побожне и даровите”.³⁵²

Када би владика Горазд интервенисао код Св. Синода за некога да му се омогући студирање на Богословском факултету у Београду, Св. Синод је излазио у сусрет, те је за те студенте обезбеђивао бесплатну храну у Патријаршији и бесплатан смештај у студентском дому Богословског факултета.³⁵³

Српски патријарх Димитрије посебно је волео младе Чехе који су са његовим благословом примани у српске богословије и Богословски факултет као стипендисти. Један од њих је био и прота др. Владимир Петржек. Иначе, он је касније постао свештеник у Прагу. Петржек је

³⁵⁰ Поверљиво писмо епископа Николаја Велимировића испред Светог Синода Српске Православне Цркве, упућено министру вера Краљевине Југославије, Пов. Син. Бр. 47 од 8. августа 1923. године; АЈ.

³⁵¹ Писмо владике Доситеја Бр. 1208, из Оломоуца, од 3. јула 1924. године, упућено Светом Архијерејском Синоду Српске Православне Цркве. АСин.

³⁵² Писмо владике Доситеја Бр. 1208, из Оломоуца, од 3. јула 1924. године, упућено Светом Архијерејском Синоду Српске Православне Цркве. АСин.

³⁵³ Владика Горазд је молио да се омогући апсолвенту Богословије Св. Саве, Јосифу Фрку, студирање на Теолошком факултету у Београду. Владика Иринеј Ћирић је, својим актом ЕБр. 233 од 9. октобра 1927. године, писао Св. Синоду СПЦ: „... да наша црква, која с правом тако упорно инсистира на својој црквеној јурисдикцији у Чехословачкој Републици, подпомогне младо православље у оној словенској земљи, моли Свети синод, да молби Његовог Преосвештенства Епископа Горазда изађе у сусрет”. Син. Бр. 2029/1235 из 1927. године, АСАНУСК’.

одржавао сталне везе са службеником српске патријаршије у Карловцима Ђ. Бабићем, који је на препоруку патријарха Димитрија и еп. Максимилијана примио неколико Чеха на становање.³⁵⁴

Владика Горазд се и код митрополита дабро-босанског Петра распитивао за чешке ученике у сарајевској богословији, на шта му је митрополит одговорио: „Ваши младићи, који уче у овдашњој православној богословији, сви су хвала Богу здраво, уче добро и владају се примјерно, и Боже дај, да Ви, свети Владико, добијете у њима у своје вријеме утјеху и награду за многе архипастирске труде и бриге Ваше.“³⁵⁵

Међутим, и поред свег труда и чешке и српске стране, наишло се на непредвиђене тешкоће, које ће владици Горазду смањити број свештеничких кандидата. У Краљевини Југославији свештеници су били уважавани, а било је и пуно лепих девојака. Последица тога је било да су се многи чешки ученици заљубљивали и остајали као свештеници међу Србима.³⁵⁶

Проблем са повратком богослова почео је најпре са несугласицама у Чехословачкој Цркви. То је утицало на ђаке и родитеље да се појави страх за њихову будућност, те се њих дванаесторо вратило и посветило некој другој професији. Пет ученика је по завршетку богословије остало у Чехословачкој Цркви. Владика Горазд је имао великих проблема са образованим свештеничким кандидатима који су учили у Краљевини Југославији, јер су у већини случајева остајали као свештеници у

³⁵⁴ Лазар Бабић, П. Димитрије и чешки еп. Горазд. In *Православље* 326. (15. октобар 1980), 12.

³⁵⁵ Писмо митрополита дабро-босанског Петра епископу Горазду, Сарајево, 18. јануар 1924. године.

³⁵⁶ Пример таквих свештеника су: Дворжак, који је до смрти био добар свештеник у Срему; чувени професор и свештеник Бранко Цисарж, који је био инспектор српских богословија и поштован од Св. Синода СПЦ (службовао је у Лозовику, па у Битољу као професор Богословије, у Чачку као свештеник и катихета, свештеник и професор Богословије у Београду; доста је писао, посебно о православљу у Чехословачкој); Лавица, који је био свештеник у Доњем Товарнику, Штубнику, а затим у Бољевцу, где је дочекао и да буде архијерејски намесник (молио је Св. Синод 1929. године да буде рукоположен и примљен у клир Српске Православне Цркве – Син. Бр. 1982/1145 из 1929. године); Емилијан Глоцар, који је био свештеник, академски сликар и писац, који је служио у Србији и Америци, итд. Неки други су се вратили у Чехословачку после рата. SIMEON, arcibiskup. 2010. „Bohumír a Jiří – kněží nejvěrnější“. In *Hlas pravoslavií. Časopis Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Pravoslavná církev v českých zemích, 2010, roč. LXV, č. 2, s. 33. MAREK, P. - BUREGA, V. 2008. *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 125.

Југославији. Разлог за то је то што су свештеници у Југославији били поштовани и имали су бољу материјалну обезбеђеност него у Чешкој. Томе треба додати, можда и битнији разлог, да су српске девојке биле „велми красне“,³⁵⁷ па су они младићи који су се заљубљивали у српске девојке, остајали у Југославији. Они су касније постајали угледни свештеници Српске Православне Цркве (свештеник Дворжак у Срему, Бранко Цисарж који је постао и инспектор за богословије, свештеник Бранко Лавица у Бољевцима, свештеник Емилијан Глоцар и тд.)³⁵⁸. Вратило се шест богослова.³⁵⁹

Зато је владика Горазд касније морао неке свршене богослове, који су почели да студирају на Богословском факултету у Београду, да позове назад у Чешку. Проблем који се појавио тиме што Чехословачка није признавала матуру свршених богослова, владика Горазд је решавао тако што је те свештеничке кандидате доводио код себе (од свог стана направио је мали интернат за ове богослове) и спремао их да полажу матуру у Чехословачкој, како би им дипломе биле признате. У томе су владика помагала и четворица професора. У свом стану и владика их је подучавао геометрију, физику, хемију... То је много касније спомињао и свештеник Душан Сурма, који је по повратку у Чехословачку имао проблема са нострификацијом дипломе. За помоћ владике Горазда, пола века по његовој смрти, говорио је: „...у животу нисам упознао тако свестрано образованог човека.“³⁶⁰

У међувремену, у Београду су тројица богослова, уз помоћ владике Доситеја и министра просвете Драгише Цветковића, положили матурске испите и у Трећој београдској гимназији, те су им у Чехословачкој нострификоване дипломе.

³⁵⁷ SIMEON, arcibiskup. 2010. „Bohumír a Jiří – kněží nejvěrnější“. In *Hlas pravoslavi. Časopis Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Pravoslavná církev v českých zemích, 2010, roč. LXV, č. 2, c. 33.

³⁵⁸ SIMEON, arcibiskup. 2010. „Bohumír a Jiří – kněží nejvěrnější“. In *Hlas pravoslavi. Časopis Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Pravoslavná církev v českých zemích, 2010, roč. LXV, č. 2, c. 33.

³⁵⁹ Међу онима који су се вратили били су и: Јиржи Новак, Бохумир Аксман, Јарослав Росак, Владимир Петржек, и Ростислав Хофман. MAREK, P. - BUREGA, V. 2008. *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. c. 126.

³⁶⁰ MOTL, S. 1992. „Biskup Gorazd“. In *Reflex*, 8. jún 1992, c. 67.

Због свих тих проблема око признавања диплома, владика Горазд је одлучио да убудуће на студије у иностранству шаље ученике који су прво завршили гимназију у Чехословачкој.

Владика Горазд је пратио успехе својих ученика у српским богословијама.³⁶¹

Чешким студентима или већ свештеницима, који су студирали на Богословском факултету у Београду, Св. Синод је излазио у сусрет, како год да је могао. Тако је патријарх српски Варнава, својим актом АЕПБр. 2155/1930, известио Св. Синод да га је „Господин Министар Правде актом Бр. 62142/XII известио да је прибавио одобрење, по коме се свештеници чехословачки поданици, док су на студијама на нашем Богословском факултету, могу запошљавати на упражњеним парохијама у нашој држави.“³⁶²

Св. Синод је о томе обавестио све српске епископе и владика Горазда.³⁶³

Бивало је и случаја да у Чешкој не признају диплому богословије, а свештенички кандидати желе да наставе студије. Тако је и тада свршени богослов Лав Досједел привремено примљен, по одобрењу Св. Синода, у епархију битољску, где је рукоположен и привремено постављен на парохију.³⁶⁴

Следеће, 1931. године, у српским богословијама је учило још 2 ученика из Моравске, поред много већег броја њих из мукачевско-прјашевске епархије.

Што у богословијама, што на Богословском факултету, ученици из Чешке и Моравске школовали су се све до 1941. године.

БОГОСЛОВИ ИЗ МУКАЧЕВСКО-ПРЈАШЕВСКЕ ЕПАРХИЈЕ

³⁶¹ Писмо епископа битољског Јосифа (касније митрополита) епископу Горазду, Битољ, 22. мај 1925. године. Епископ Јосиф је обавестио владика Горазда да су чешки ученици Растислав и Лав (иначе питомци еп. Јосифа) учили изванредно, „А владали су се евангелски“. Похвалио их је, и рекао да су били и награђивани. За следећу школску годину позвао је владика Горазда да пошаље још двојицу својих земљака.

³⁶² Син. Бр. 2269/1007 из 1930. године.

³⁶³ Син. Бр. 2269/1007 из 1930. године.

³⁶⁴ Син. Бр. 820/554. из 1930. године.

Што се тиче ученика са територије мукачевско-прјашевске епархије, ситуација је била другачија. У српским богословијама школовано је 40-50 младића из Подкарпатске Русије.³⁶⁵ Један од ученика из Подкарпатске Русије постао је касније и епископ Руске Православне Цркве,³⁶⁶ а један други бивши ученик српских богословских школа постао је митрополит Чехословачке Православне Цркве.³⁶⁷

Српски епископи као делегати, а касније и као епархијски архијереји у мукачевско-прјашевској епархији, настојали су да се што више младића из те епархије школује у српским богословијама, монашкој школи и Богословском факултету у Београду, и адекватно припреми за свештенички чин.

Већ 4. априла 1927. године, Св. Синод је, на предлог епископа Иринеја Ћирића, донео поверљиву одлуку: „Учинити потребне кораке, да се на јесен ове године у сваку нашу богословију приме по два ученика из Поткарпатске Русије, ради подизања спремног свештеничког подмлатка за православну цркву у Прикарпатској Русији“.³⁶⁸

И архимандрит Матеја, настојатељ манастира св. Никола у Изи, у Поткарпатској Русији, молио је Св. Синод да се у српске богословије прими 8-10 ученика из Поткарпатске Русије.³⁶⁹

Надлежни епископи су се трудили приликом уписа ученика у српске богословије да им тамо буде обезбеђен смештај, и да у случају оправданог кашњења буду уписани без тешкоћа.³⁷⁰ Размишљало се и о припремном периоду за учење језика и о смештају за то време. Св. Синод је у таквим ситуацијама одлучивао да им фрушкогорски манастири пруже гостопримство.³⁷¹ Св. Синод је, на предлоге управа богословија,

³⁶⁵ ЈОСИФ, митрополит скопски. 2006. *Мемоари*. Цетиње : Светигора, 2006, s. 244.

³⁶⁶ Кратке вести, *Весник* 399 (1. фебруар 1966), 4; ради се о др. Ивану (у монаштву Јонатан) Кополовићу, који је завршио Богословију Свети Сава у Сремским Карловцима 1932. године, и све време био у служби православне цркве у Чехословачкој у прјашевској епархији, док није остао удов и вратио се у Ужгород.

³⁶⁷ Реч је о митрополиту Јовану Кухтину.

³⁶⁸ Пов. Син. Бр. 1, 2, 3./524. од 4. априла 1927. године.

³⁶⁹ Син. Бр. 1127./ 793. из 1927. године.

³⁷⁰ Син. бр. 141/162 из 1919. године.

³⁷¹ Син. бр. 223/163 из 1929. године.

обезбеђивао богословима из Поткарпатске Русије смештај по српским манастирима и у току летњег распуста.³⁷²

Интервенисао је Св. Синод Српске Православне Цркве и код министра просвете Краљевине Југославије када је требало повећати број ученика који се уписује у богословије, како би се задовољиле потребе за свештеничким кандидатима у Чешкој и Подкарпатској Русији.³⁷³ Тражено је и да одређени број свршених гимназијалаца из Чешке и Подкарпатске Русије, због недовољног времена за упознавање језика, буде изузетно примљен у богословије без пријемног испита.³⁷⁴ Због мисионарских разлога и потребе за свештеницима тражено је и да министар просвете дозволи пријем у богословије за ученике из Подкарпатске Русије, иако су неки тада били старији од 18 година.³⁷⁵

Водило се и рачуна да ученици богословија који желе да се замонаше, пре тога добију одобрење Светог Синода да по монашењу могу и даље остати у интернату школе.³⁷⁶ Ако би неки ученици из Подкарпатске Русије, у богословијама на тромесечју имали по две слабе оцене, мољен је министар вера да им не одузме стипендије, тј. да им пружи шансу да се на полугодишту докажу.³⁷⁷ Иначе, ученици из мукачевско-прјашевске епархије су се у потпуности уклапали, и школске године су завршавали као и остали ђаци – са различитим успехом: од одличних, до оних који су остајали да полажу неке предмете.³⁷⁸

Митрополит Јосиф, који се пуно бринуо о Битољској богословији Српске Православне Цркве, чак је успео да 1930. године буде подигнуто летовалиште у Брајчинском манастиру, близу Преспанског језера, у коме су летњи распуст проводили ученици Богословије из Подкарпатске Русије.³⁷⁹

³⁷² Син. бр. 1118/745 из 1929. године.

³⁷³ Син. бр. 1319/899 од 2. јула 1929. године.

³⁷⁴ Син. бр. 1319/899 од 2. јула 1929. године.

³⁷⁵ Син. бр. 195/1032 из 1929. године.

³⁷⁶ Син бр. 2480/1928.

³⁷⁷ Син. бр. 2420/1928.

³⁷⁸ Пример је како су ученици завршавали школску годину у Битољу; Српска Православна Богословија у Битољу. Више види у *Извештај за школску 1935/36. годину*, Битољ, 1936.

³⁷⁹ Види ПУЗОВИЋ, П. 2000. *Српска Православна Црква, Прилози за историју 2*. Београд : Богословски факултет СПЦ, 2000, с. 266.

Св. Синод је на предлог надлежних српских архијереја из мукачевско-прјашевске епархије одобравао упис и у монашку школу у Раковици.³⁸⁰

Зна се да је Српска Православна Црква 1931. године школовала о свом трошку 32 ученика у својим богословским школама, од којих су 30 ученика били из мукачевско-прјашевске епархије.³⁸¹

Године 1934., по писању Гласника Српске Православне Патријаршије, у мукачевско-прјашевској епархији било је око 160 000 верника, 125 парохија, 7 манастира пуних монаха и монахиња, и 124 нове цркве.³⁸² Тада је мукачевско-прјашевски епископ Дамаскин поново размишљао и о отварању богословије у Мукачеву.³⁸³

Интересантно је да се само 1938. године, у Краљевини Југославији, у српским богословијама, школовало 29 богослова из мукачевско-прјашевске епархије.³⁸⁴

Долазак православних из мукачевско-прјашевске епархије, у богословске школе Српске Православне Цркве, организован је, иако је Други светски рат већ био у току. То је трајало све до 1941. године, када су фашистичке државе (Немачка, Италија, Мађарска и Бугарска) нападе Краљевину Југославију.³⁸⁵

³⁸⁰ Још као синђел, епископ Дамаскин је почетком 1927. године тражио да Св. Синод прими три монаха из Подкарпатске Русије у монашку школу у Раковици. Син. Бр. 1018./636. из 1927. године. Пример је и упис у монашку школу 1929/30. школске године Луке Ораса послушника скита св. Јована Претече по предлогу еп. Серафима; Син. бр. 155/149 од 27. 2. 1929. године.

³⁸¹ MAREK, P. - BUREGA, V. 2008. *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. с. 127.

³⁸² М. С., „20-то годишњица Мармарош-сигетског процеса (противу 94 православних карпаторуса 1913-1914 год.)“. In *Гласник*. Београд, 1934, бр. 16 и 17, с. 257.

³⁸³ КАЗИМИРОВИЋ, Д. - РАДОВАН Н.. 1934. „Правни положај Православне Цркве“. In *Пут – часопис за хришћанску културу*. Београд,, 1934, год. I, бр. 5, с. 305.

³⁸⁴ Богословски факултет на Универзитету у Београду био је стециште многих страних студената. Сваке године је студирало од 20 до 40 страних студената. Било је ту Руса, Чеха, Пољака, Словака, Румуна, Немаца, Бугара, Грка, Албанаца, Мађара, Американаца и других. Бонцић, Драгомир, „Међународна сарадња Богословског факултета у Београду 1945-1960.“, *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати* 8 (2010), 73.

³⁸⁵ Молба Виктора Мерникова епископу Владимиру за помоћ Св. Синода за студије на Богословском факултету у Београду, од 1. јула 1940. године. Молба игумана Игнатија Чекина епископу Владимиру за упис на монашку школу у Дечанима, од 30. јула 1940. године. Молитве су слали и Михаил Коман и монах Методије. АСин.

После Другог светског рата, Св. Синод Српске Православне Цркве тражио је од епископа мукачевско-прјашевског Владимира да напише извештај о броју свршених богослова и студената из Подкарпатске Русије. На основу архивске грађе и познатих му чињеница, епископ Владимир је известио Св. Синод да је српске богословије, највише у Битољску и Карловачку, завршило око 35 ученика из мукачевско-прјашевске епархије.³⁸⁶ Већина се одмах враћала у Подкарпатску Русију, а само су четворица продужили школовање на Богословском факултету Универзитета у Београду. Један је завршио факултет, а тројицу је прекинуо рат. Богословски факултет су, поред њих, студирала још четворица студената из мукачевско-прјашевске епархије, који су предходно завршили гимназију. Тројица су га завршила, а једног је прекинуо рат.

Сви ти ученици и студенти из Подкарпатске Русије, били су стипендисти Светог Синода Српске Православне Цркве.³⁸⁷

Почетак Другог светског рата у Краљевини Југославији, у српским богословијама је затекао осам богослова из мукачевско-прјашевске епархије (седам у Битољској богословији, а један у Призренској), и они су се вратили у своју епархију.

Монашку школу је похађало десетак питомаца из мукачевско-прјашевске епархије.³⁸⁸ Већина њих се вратила у своју епархију, и тамо су били на служби по парохијама или манастирима.

Треба напоменути, да су сви ти ученици и студенти, по повратку кући, постајали део малобројне интелигенције, посебно у Подкарпатској Русији.

ПЕРИОД ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Школовање у Краљевини Југославији текло је несметано све до априла 1941. године. Тада су фашистичка Немачка, Италија, Мађарска и Бугарска,

³⁸⁶ Извештај епископа мукачевско-прјашевског Владимира о стању у његовој епархији, упућен Св. Синоду 9. јула 1945. године, АСин.

³⁸⁷ Извештај епископа мукачевско-прјашевског Владимира о стању у његовој епархији, упућен Св. Синоду 9. јула 1945. године, АСин. Изузетак су били Феодор Гаљов, Василије Малека и Михајло Сидак, који су као студенти на факултету, били стипендисти Диспозиционог фонда Министарства иностраних послова Краљевине Југославије.

³⁸⁸ Извештај епископа мукачевско-прјашевског Владимира о стању у његовој епархији, упућен Св. Синоду 9. јула 1945. године, АСин.

напале Југославију, и уследио је период вишегодишњег крвавог рата. Сви ученици су упућени својим кућама.

У том периоду прогона, Српска Православна Црква је настојала да одржава некакав контакт са своје две епархије на подручју окупиране Чехословачке. Крај Другог светског рата није донео очекивано обнављање претходних веза, јер су многи, полазећи од комунистичких власти више земаља, били заинтересовани да се то не оствари.³⁸⁹

Школовање у српским богословским школама постало је могуће само на личну иницијативу. Један од ретких, који је успео да упише студије на Православном богословском факултету у Београду био је Радивој Јаковљевић, данас архиепископ оломоуцко-брнски. Према доступним архивским документима, уписао је Православни богословски факултет у Београду 14. марта 1947. године, школске 1946/47. године.³⁹⁰ Био је, као чехословачки држављанин, реципрочни стипендиста југословенске владе.³⁹¹ Примљен је као редован студент, а призната су му три семестра и испити са римокатоличког Теолошког факултета Карловог универзитета у Прагу.³⁹² Најпре је живео код рођака,³⁹³ а затим је примљен и у државни студентски дом „Иво Лола Рибар“, а хранио се у студентској мензи.³⁹⁴ На Богословском факултету у Београду студирао је од школске 1946/47. године, све до школске 1948/49. године, када је одслушао зимског семестар. Након тога, студент Радивој Јаковљевић је, због политичке ситуације,

³⁸⁹ О животу православних у Чехословачкој после Другог светског рата види у књигама: VOPARTNY, G. 1998. *Pravoslavná církev v Československu v letech 1945-1951*. Brno, 1998; MAREK, P. - BUREGA, V. 2008. *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1953*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.

³⁹⁰ Индекс Радивоја Јаковљевића, студента Богословског факултета Универзитета у Београду. АБФУБ.

³⁹¹ Налог Ректорату Универзитета из кабинета министарства просвете, да се Радивој Јаковљевић упише као редовни студент на Теолошки факултет, као „реципрочни стипендиста владе ФНРЈ“. Народна Република Србија, Министарство просвете Кабинет Бр. 284 од 13. марта 1947. године, АБФУБ. Сарадња између Југославије и Чехословачке, као блиских савезника између два светска рата, настављена је и после Другог светског рата. Та сарадња се одвијала и у области просвете, све до школске 1948/49. године, када је Југославија остала изолована од свих социјалистичких земаља, након сукоба са Коминтерном..

³⁹² Народна Република Србија, Универзитет, Богословски факултет Бр. 657 од 19. маја 1947. године. АБФУБ.

³⁹³ Статистички лист за студенте Универзитета и Високих школа Радивоја Јаковљевића од 14. марта 1947. године.

³⁹⁴ Статистички лист за студенте Универзитета и Високих школа Радивоја Јаковљевића из 1947. године.

морао да напусти студије у Београду, и тиме постао последњи студент из Чехословачке који је учио у богословским школама Српске Православне Цркве.³⁹⁵

ЗАКЉУЧАК

Из различитих архивских грађа, видљива је љубав и пажња која је указивана ученицима из чешко-моравске и мукачевско-прјашевске епархије. Дочекивани су у српским богословским школама, које није било лако завршити, умногоме боље него њихови другови Срби. Били су вредни и примерни ђаци, који су осветлали образ својих постојбина. Били су дочекивани са радошћу, а испраћани су са тугом због растанка.

Њихово школовање било је увек сагледавано и из једне шире перспективе. У Чешкој и Моравској, Српска Православна Црква је била уз владику Горазда, подржавајући га кроз сва искушења кроз која је пролазио. И колико год се настојало да се утврђују добри односи са чешким властима ради православних Чеха, толико су се односи заоштравали због православних у мукачевско-прјашевској епархији. Није било лако српским клирицима да граде добре односе са политичарима из Прага, а да истовремено бране православну цркву и народ у Подкарпатској Русији. Дешавало се да свети мученик Доситеј, због својих русофилских ставова, буде и хапшен у Подкарпатској Русији.

После рата, ови свештеници су, а и многи верници, били од нових власти доживљавани као Гораздове присталице и као симпатизери српске јурисдикције. Разлог томе је делимично био и тај што су свештеници, који су се школовали у Краљевини Југославији, остали на посебан начин везани за Српску Православну Цркву („Велику љубав гајим у свом срцу према српској Цркви и српским свештеницима...“).³⁹⁶ Тако се чувени свештеник др. Владимир Претржек тешко одлучио на повратак у Чехословачку, након десет година боравка у Краљевини Југославији, где је завршио

³⁹⁵ Много касније бивало је појединих студената из Чехословачке, који су повремено боравили на Богословском факултету у Београду,

³⁹⁶ Досједел, Прота Лав, Подбожни – Чехословачка, „Ваше Удружење је одличан пример за све православне цркве“, *Весник* 468-469 (децембар 1968), 8.

богословију и Богословски факултет.³⁹⁷ Писао је својим пријатељима да се у Београду одлично уклопио, да је имао своје пријатеље, своје контакте и литерарне сараднике.³⁹⁸ И сам митрополит Јован Кухтин био је српски ђак и српски монах.³⁹⁹

Сви ови свештеници, који су своје богословско образовање стекли у богословским училиштима Српске Православне Цркве донели су у својим епархијама један нови полет и уређеност. Они су собом донели и дух заједништва са српском црквом и српским народом, и тај је дух деценијама живео, а опстао је и до дана данашњег.

Литература

SIMEON, arcibiskup. 2010. „Bohumír a Jiří – kněží nejvěrnější“. In *Hlas pravoslaví. Časopis Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Pravoslavná církev v českých zemích, 2010, roč. LXV, č. 2, s. 33-37. ISSN 0323-1089.

БОНЦИЋ, Д. 2010. „Међународна сарадња Богословског факултета у Београду 1945-1960.“, *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати* 8 (2010), s. 70–82.

VOPARTNY, G. 1998. *Pravoslavná církev v Československu v letech 1945-1951*. Brno, 1998.

Досједел, Прота Лав, Подбожни – Чехословачка, „Ваше Удружење је одличан пример за све православне цркве“, *Весник* 468-469 (децембар 1968), 8.

Извештај за школску 1935/36. годину. Битољ, 1936.

КАЗИМИРОВИЋ, Д. - РАДОВАН Н.. 1934. „Правни положај Православне Цркве“. In *Пут – часопис за хришћанску културу*. Београд,, 1934, год. I, бр. 5.

³⁹⁷ Свештеник Владимир Петржек је завршио Богословски факултет у Београду 1932. године. Био је свештеник у Прагу, и заједно са владиком Гораздом, свештеником Чиклом, председником црљвене општине Сонеендом, и многим другим православним Чесима, погубљен је од стране Немаца 1942. године.

³⁹⁸ ŠUSTEK, V. 2008. *Zlato se čisti v ohni, (dodatak Pavel Aleš, O církevné literární činnosti ThDr. Petrka)*. Praha : Navrat domu, 2008. s. 17.

³⁹⁹ Јеромонах Јован Кухтин завршио је Богословски факултет у Београду 1936. године.

Лазар Бабић, П. Димитрије и чешки еп. Горазд. In *Православље* 326 (15. октобар 1980), 12.

MAREK, P. - BUREGA, V. 2008. *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 125.

ЈОСИФ, митрополит скопски. *Мемоари*. Цетиње : Светигора, 2006.

М. С., „20-то годишњица Мармарош-сигетског процеса (противу 94 православних карпаторуса 1913-1914 год.)“, *Гласник* 16 и 17 (1934).

ПУЗОВИЋ, П. 2000. *Српска Православна Црква, Прилози за историју 2*. Београд : Богословски факултет СПЦ, 2000.

САВА, епископ шумадијски. 1996. *Српски јерарси, од деветог до двадесетог века*. Евро – Унирекс – Каленић, Београд – Подгорица – Крагујевац, 1996.

MOTL, S. 1992. „Biskup Gorazd“, In *Reflex*, 8. jún 1992, с. 67.

ŠUVARSKÝ, J. 1979. *Biskup Gorazd*. Praha : Metropolitní Rada Pravoslavné Církve v ČSSR, 1979.

ŠUSTEK, V. 2008. *Zlato se čisti v ohni, (dodatak Pavel Aleš, O cirkvene literarni činnosti ThDr. Petrka)*, Praha : Navrat domu, 2008.

Архивска грађа:

Архив Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве

Архив Српске Академије наука и уметности у Сремским Карловцима

Архив Богословског факултета Универзитета у Београду

Архив Југославије

STUDY OF THE CZECH-MORAVIAN AND MUKACHEVO-PRESOV EPARCHY STUDENTS IN SERBIAN THEOLOGICAL SCHOOLS

Sasha ANTONIJEVIĆ, priest, Josifa Pančića 8/3, 34000 Kragujevac, Srbija, 034 336 689, antonijevickg@gmail.com

Abstract

Serbian Orthodox Church between the two world wars also had two eparchies in the territory of the former Czechoslovakia: Czech-Moravian-and Mukachevo-Presov eparchy. As the Mother Church, she took care of the education of priestly candidates from both eparchies. Based on archival records and modest literature this text is short zoom on their studies in Serbian theological schools.

Key words

Church, Czechoslovakia, Serbia, priest, Kingdom of Yugoslavia